

УДК 821.162.1-32Ю. Віттлін
DOI <https://doi.org/10.32782/fohium/2024.5.13>

БІБЛІЙНИЙ ГЛОКАЛІЗМ У ПОВІСТІ ЮЗЕФА ВІТТЛІНА «СІЛЬ ЗЕМЛІ»

Тетяна Монолатій

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології,*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-9336-0819

tetiana.monolatii@pnu.edu.ua

Ключові слова:

*польська література,
інтертекстуальність,
біблійний глокалізм, біблійні
стилізації, «австрійський
міф», Перша світова війна,
Юзеф Віттлін.*

У статті на підставі аналізу роману Юзефа Віттліна «Сіль землі» досліджується специфіка біблійного глокалізму в художньому тексті. З'ясовано, що досліджувана повість є прикладом авторської нарації алюзійних та інтертекстуальних біблійних паралелей. Встановлено, що епічність «Солі землі» досягається й біблійними стилізаціями через синтез історичних подій та життєвих колізій героїв твору. Запропоновано тезу, що застосування Юзефом Віттліном біблійних стилізацій не перетворює повість «Сіль землі» на стилізований «біблійний» твір, оскільки виступає тільки одним із певних прийомів художніх засобів, які містять латентну та іманентну присутність біблійного тексту, його тем, мотивів і образів. Обґрунтовано висновок про те, що біблійний глокалізм у повісті Юзефа Віттліна «Сіль землі» дає можливість реактуалізувати релігійні, культурні та історичні коди, представлені у Біблії, які сприяють «закоріненню» реципієнта в епоху, представлену в тексті повісті, а також реалізувати біблійні стилізації в національній мові, зокрема польській. Дослідження показало адекватність використання сучасної теорії біблійного глокалізму для демонстрації біблійних стилізацій у художньому творі. Специфіка біблійних стилізацій, представлена у повісті «Сіль землі», засвідчила намагання Юзефа Віттліна створити сакральну «картину світу», позначену пошуками у своїй творчості своєрідної юдео-християнської традиції відчитування Святого Письма, стилізувати сюжети Старого і Нового Заповітів для пояснення історико-міфологічної конотації авторського тексту як «есхатологічного». Висновується, що біблійні стилізації у повісті «Сіль землі» можна вважати проявом взаємодії літературної традиції та інтертекстуальності у польській літературі міжвоєнного періоду, актуалізації «австрійського міфу» в творах євреїв, уродженців пізногабсбурзької Галичини.

BIBLICAL GLOCALISM IN JOSEPH WITTLIN'S NOVEL "THE SALT OF EARTH"

Tetiana Monolatii

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the German Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *Polish literature, intertextuality, biblical glocalism, biblical stylizations, «Austrian myth», World War I, Józef Wittlin.*

Based on the analysis of Joseph Wittlin's novel «The Salt of the Earth», the article examines the specificity of biblical glocalism in the literary text. It was found that the story under study is an example of the authors narration of allusive and intertextual biblical parallels. It has been established that the epicness of «The Salt of the Earth» is also achieved by biblical stylizations through the synthesis of historical events and life conflicts of the heroes of the work. The thesis is proposed that Joseph Wittlin's use of biblical stylizations does not turn the novel «The Salt of the Earth» into a stylized «biblical» work, as it is only one of certain techniques of artistic means that contain the latent and immanent presence of the biblical text, its themes, motifs and images. The conclusion is substantiated that biblical glocalism in Joseph Wittlin's novel «The Salt of the Earth» makes it possible to reactualize the religious, cultural and historical codes presented in the Bible, contribute to the «rooting» of the recipient in the era presented in the text of the story, as well as to implement biblical stylizations in the national language, particularly Polish. The study showed the adequacy of using the modern theory of biblical glocalism to demonstrate biblical stylizations in an artistic work. The specificity of biblical stylizations, presented in the novel «The Salt of the Earth», testified to the efforts of Joseph Wittlin to create a sacred «map of the world», marked by the search in his work for a peculiar Judeo-Christian tradition of reading the Holy Scriptures, to stylize the plots of the Old and New Testaments to explain the historical and mythological connotation of the author's text as «eschatological». It is concluded that the biblical stylizations in the novel «The Salt of the Earth» can be considered a manifestation of the interaction of literary tradition and intertextuality in the Polish literature of the interwar period, the actualization of the «Austrian myth» in the works of Jews, natives of late Habsburg Galicia.

Вступ. Дослідження категорії «sacrum» постійно знаходить своє художнє відображення в історико-культурному просторі різних епох (Набитович, 2009: 27–28). Метафоризація сакрального простору в художньому тексті дозволяє з'ясувати певні ознаки фрактальної структури, зокрема у студіях над Біблією, адже співвідношення біблійних конотацій та семантики, пов'язані, з одного боку, із юдео-християнською традицією відчитування Святого Письма, а з другого – із концептами сфери сакрального, надаючи текстові глибинного смислу та розгалуженого семантичного звучання. А оскільки Біблія – це багатоплановий і багатоглибинний сакрохронотоп, то біблійний глокалізм – «багатоаспектне сприйняття біблійними наративами мистецького втручання, адсорбція й трансформація традицій, культури, менталітет того чи іншого народу та постання художніх творів, створених на основі Біблії» (Набитович, 2008: 98). Відтак біблійний глокалізм охоплює й літературну традицію й інтертекстуальність за рахунок

творення нових художніх смислів, їх трансформації та розвитку на різних типологічних рівнях – жанровому, морфологічному, стильовому, поетикальному (Мауєрова, 2000: 348–349). Зокрема, яскравим виявом біблійного глокалізму є біблійні стилізації, які у художньому творі несуть у собі своєрідне, особливе смислове навантаження, відіграють важливу роль у творенні ідіостилю автора.

Ця особливість притаманна творам польського й американського письменника, поета та перекладача єврейського походження Юзефа Вітліна. Контекстуальними чинниками художньої творчості Ю. Вітліна, як і решти представників «австрійського міфу» в польській літературі (Woldan, 2002: 133–134, 251–253), стали історичні події періоду розпаду імперій, світоглядні патерни, політичні переконання й уявлення, а також «габсбурзький міф», артикульований у його творах. Постійний пошук між фікцією та реальністю, неприхована експресіоністична пристрасть до стилізації, спричинилися, зокрема, й до

написання ним повісті «Sól ziemi» («Сіль землі») (1936), яка ставилася в один ряд із творами про війну Е. М. Ремарка, А. Барбюса та Дж. Дос Пассоса, а 1939 р. була номінована на здобуття Нобелівської премії (Rzera, 2013: 187). У повісті Ю. Вітлін на тлі персональної історії гуцула Пйотра Невядомського зображує кінець «габсбурзького світу», що розпочинається у серпні 1914 р. внаслідок Першої світової війни, стилізуючи поетику твору есхатологічною перспективою біблійних «останніх днів» (Woldan, 2002: 251).

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження послугувала повість «Сіль землі» (Wittlin, 1936). Для розкриття теми використані методи контекстуально-інтерпретаційного аналізу, рецептивно-естетичні підходи, а також, з огляду на нерозробленість проблематики біблійного глокалізму в творчості представників «габсбурзького міфу», сучасні інтерпретації та методологічні стратегії літературознавчих досліджень категорії «sacrum», зокрема праці з царини теоретичної поетики (Meurowa, 2000) та фрактальної природи сакрального в художній літературі (Набитович, 2008). Досі науковці вивчали цю повість з огляду на експресивні (Jakowska, 1972: 62–63, 66, 69) та іронічні (Szewczyk-Haake, 2015: 24–25; Wośław, 2011: 24) фігури твору; стереотипізацію та фікціоналізацію «гуцульського міфу» та епосу (Choroszy, 2021: 46; Tischner, 2012: 94–95); тілесність (маскулінність) війни, антропологічні та аксіологічні параметри воєнної проблематики (Koper, 2016: 14–15; Маркова, Радченко, 2021: 126). Подібною у інтерпретаціях була й критика (Chabiera, 2013: 51–52; Rzera, 2013: 192–193, 196–197). Натомість проблема біблійного глокалізму, зокрема й біблійних стилізацій у повісті Ю. Вітліна «Сіль землі», досі залишалася поза увагою літературознавців, незважаючи на окремі студії над міфологічно-ритуальним контекстом повісті (Siwor, 2018: 16–18).

Результати. Оскільки біблійні стилізації як один із важливих виявів фрактальної природи «sacrum» і явища біблійного глокалізму можуть реалізовуватися в прозових творах в певній національній мові (Набитович, 2008: 102), продуктивним буде погляд на польську літературу міжвоєнних років, твори якої укладають систему координат «габсбурзького міфу», особливостей його функціонування на постімперському просторі (Woldan, 2002: 273, 276). Зокрема, польський поет і літературний критик Є. Стемповський так оцінював повість Ю. Вітліна, певною мірою натякаючи на її фрактальну, інтертекстуальну природу: «Сіль землі» – повість про війну, в якій використовується величезний, дуже добре продуманий матеріал спостережень. Наче на гігантській фресці, автор розгортає перед нами, зібрані в органічну

єдність, тисячі мальовничих деталей, традицій, жестів, рефлексів, манер, способів буття, зацікавленість, порядків та організаційних зв'язків, які складають Стару Австрію» (Chabiera, 2013: 53).

Для авторів міжвоєнного періоду, уродженців підавстрійської Галичини, зокрема й Ю. Вітліна, Перша світова війна становила не лише умовний Рубікон, а й власне «австрійську» тему, якій зазвичай бракувало оптимізму в художньому описі, перетворюючи її в ілюзію та фікцію. Відтак історико-міфологічна конотація письменницького тексту як «есхатологічного» охоплює все, що було перед кінцем «габсбурзького» світу. Щоправда, це було не завершення індивідуальної історії протагоніста, а тільки заперечення глобального кінця і проєкція майбутнього для людей «чистого серця», «солі землі» (Woldan, 2002: 134, 251).

Авторська нарація у повісті Ю. Вітліна адаптується до біблійної нарації як на початку, так і наприкінці тексту – для збереження семантичного та культурного поля стилізації. Повість починається цитатою з Євангелії від св. Матвія (Wittlin, 1936: 5) («*Ви – сіль землі. Коли сіль ізвітріє, то чим насолити її? Не придасться вона вже нінащо, хіба щоб надвір була висипана та потоптана людьми*») (Мт. 5: 13, тут і далі перекл. І. Огієнка), а завершується алюзією до вірша Євангелії від св. Івана («*Споконвіку було Слово...*») (Ів. 1 : 1), однак із художнім вимислом автора: «На початку було Слово. Слово, що розгладжує хвилі, слово, на звук якого настає смертельна тиша» (Wittlin, 1936: 341–342). Зрозуміти цей вимисел дозволяє завершальний акорд цитат у повісті – описом думок фельдфебеля Рудольфа Бахматюка, того «хто панує над реальністю» (Wośław, 2011: 27) і, водночас, антипода головного героя повісті: «Ідеальна тиша, народжена його словами, дзвеніла в його вухах. Він вдихав солодкий запах покори й страху. І був щасливий. *У цей перший день Творіння, коли він заволодів душами найстарших ландштурмістів, він уже бачив своє діло, доведеним до кінця. І побачив, що було добре*» (курсив мій. – Т. М.) (Wittlin, 1936: 343).

Ця Вітлінова фіналізація має дві особливості: по-перше, стилізується ним під цитату із Книги Буття про створення світу («*І був [...] день перший. [...] І Бог побачив, що добре воно*») (Бут. 1: 5, 10), а Бахматюк наділяється рисами божественного начала; по-друге, відбувається авторський поворот від Нового до Старого Заповіту – з кінця до початків світу.

Про генезу світотворення маємо кілька авторських алюзійних повернень до «тексту-основи» (Біблії) у формі Старого Заповіту, зокрема П'ятикнижжя Мойсеєвого: віру протагоніста в «початок світу» (Wittlin, 1936: 147) (пор. Бут. 1 : 1–3); його переконання в те, що «Бог створив людину на

власний образ і подобу» (Wittlin, 1936: 321) (пор.: Бут. 1: 26); той факт, що Пйотр Невядомський своєю голизоною подібний до «Адама після споживання плодів із дерева пізнання добра і зла» (Wittlin, 1936: 87) (пор.: Бут. 2: 9); його твердження, що «Бог Передвічний (в оригіналі маємо введення в авторській текст українського вислову «Boh Peredwicznyj». – Т. М.) не є аж таким мстивим» (Wittlin, 1936: 252) (пор. Повтор. 33: 27). Як бачимо, використання такого стильового прийому Ю. Віттліном показує, що тут біблійні стилізації є інформацією, скажімо, другого ступеня, асимілюючи вирази і мовні форми Біблії, призводячи до особливої художньої ампліфікації, розширюючи смислові простори тексту, однак вже для «своєї» історичної та культурної епохи.

Тож цілком не випадково сучасні дослідники, з огляду на міфічно-ритуальний контекст повісті «Сіль землі», риторично запитують про головного героя: «Куди прямує Пйотр Невядомський?» (Siwor, 2018: 3). Адже, з одного боку, письменник змальовує його цілком невинним простолюдином, який через своєрідний ритуал ініціації (перехід з мирного життя у буття призовника), усвідомлює своє хистке місце у мінливому світі на початку Першої світової війни, а з другого – усвідомлення героєм свого місця у тогочасному світі призводить до бунту, який завершується самоусвідомленням, однак не досягає своєї мети – бути відповідальним за зло у реальному світі (Siwor, 2018: 15–18).

Відтак протагоніст є лише почасти прикладом численних фігур «невідомої людини» у Першій світовій війні, про яку Ю. Віттлін говорить так: «Незнаним є Невідомий воїн» (Wittlin, 1936: 34), перекидаючи біблійними стилізаціями місток у наші часи, Новий Заповіт, стверджуючи про «людину, яка вийшла з темряви», де «темрява була її вітчизною і часткою, так як часткою риби є вода, а часткою крота – земля» (Wittlin, 1936: 37–38). Цією людиною і був Пйотр Невядомський («Як кріт пробивався Петро через темряву» (Wittlin, 1936: 38), який, услід за євангелістом Іваном, спочатку, за задумом наратора, перебував у темряві, а потім вийшов на світло («... люди ж темряву більш полюбили, як світло, – лихі бо були їхні вчинки! [...] А хто робить за правдою, той до світла йде...») (Ів. 3: 19, 21).

Звертання Ю. Віттліна до образу крота, зокрема порівняння з ним протагоніста, на нашу думку, не є випадковим. Адже тут маємо приклад семіотико-семантичної багатозначності «тексту-основи», коли біблійний вірш із книги пророка Ісаї («Покине людина того дня божків своїх [...] що собі наробила була, щоб вклонятись кротам і кажанам») (Іс. 2: 20) починає звучати у новому «відлунні». Відтак, як повідомляє наратор,

головний герой постає у новій іпостасі – людини, що вийшла із темряви на світло – «[Пйотр] як риба, викинена на сушу, нестямно хапав устами ласкаве повітря» (Wittlin, 1936: 38). Зважмо й на новозавітний образ риби (у порівнянні з старозавітним образом крота), що є прикладом відомого євангельського образу («Не кожне тіло однаково тіло, але ж інші в людей [...] та інші у риб» (1 Кор. 15: 39), авторським переосмисленням образної системи запозичених із Біблії фразеологізмів, лексем і виразів. До того ж, маємо тут ще й приклад тілесності під час воєнного конфлікту (Koper, 2016: 13–14).

Якщо на мікрорівні є в цілому позитивне представлення трансформації протагоніста, поряд із його стражденним, наповненим щоденними викликами життям, що лише на позір нагадує тип євангельської людини – блаженного, не позбавленого земних гріхів (Tischener, 2012: 88–91; Szewczyk-Haake, 2015: 14–15), то на макрорівні – у триб розміреного життя гвалтовно втручається Перша світова війна (Маркова, Радченко, 2021: 125–126; Jakowska, 1972: 52–53; Woldan, 2002: 251–252). Відтак маємо не лише приклад зіткнення конфліктної взаємодії категорій «sacrum» і «profanum», а й зіткнення людини з цивілізацією, конфлікт людини з історією, патріархального укладу з сучасністю.

Початок «кінця світу» – це Віттлінове метафоричне нашестя сарани, лихий передвісник будь-якої катастрофи, знаної ще з біблійних часів: «На світанку на всі міста напала сарана. З темряви останньої ночі виринули сині шкідники: багатоніжки, що жалять багнетами, оси, озброєні смертоносними жалами» (Wittlin, 1936: 24). Як бачимо, письменник звертається до Старого Заповіту з його книгами пророків, зокрема Йоїла (Йоїл. 1: 4, 2: 2–11), не кажучи вже про П'ятикнижжя Мойсееве (Вих. 10: 13–15), де сарана уподібнюється воїнам ворожої армії, що нищать землю («габсбурзький світ»), а відтак і життя (Wittlin, 1936: 51–52, 57–58). Натомість новозавітні «останні дні», про які, власне, й повість «Сіль землі», корелюються ще й з нашестям сарани, описаним у Об'явленні св. Івана Богослова (Об. 9: 3–12), завуальовано натякаючи на російську навалу (Wittlin, 1936: 122).

Своєрідний набір біблійних образів доповнюється й затемненням сонця, що, звісно, є лиховісним знаменням, якщо додамо й смерть папи римського Пія Х, (Wittlin, 1936: 161–162, 167–169), яке письменник ототожнює також із насильницькою смертю намісника півдавстрійської Галичини графа Анджея Потоцького (Wittlin, 1936: 170). Про те, що «сонце гасне» повідомляє сам Пйотр Невядомський (Wittlin, 1936: 173), а наратор описує так:

«Сонце майже зовсім згасло і світ темнішав перед очима, наче вкритий траурним крепом. Страх напав на все Покуття, хоч багато гуцулів знали, що це сонячне затемнення. [...]»

– Кінець світу! – волали гуцули в Топорах і в Чернелиці. З обох Заповітів, що їх знали досить добре, [...] примарилися потворні картини знищення, захоплюючи гуцульську уяву, що роками живилася виключно тією книгою, якої навіть не вміли прочитати. У вимираючих душах мале село Топори перемінилося на біблійний Содом, а Чернелиця – на Гоморру, і багатьом людям долина Пруту, котра літніми вечорами віддихувала м'ятою, – була Йосафатовою долиною. Усі пам'ятали зі Святого Письма – єгипетську темряву і пам'ятали, що у хвилину, коли на Голгофі розпинали Спасителя, сонце згасло і ніч запала в білий день, так само, як і нині. І був у снятинському повіті плач і скрегіт зубів. [...] Так розпочинається кара Божя. Все вірно: страшна війна на цілому світі, повсюдно ллється християнська кров, москалі підходять вже під самий снятинський повіт... а то надійшов останній день: папа римський замкнув очі, а Пан Біг опустил завісу з темряви. Тепер диявол, князь темряви, має розв'язані руки і може робити зі світом все, що йому заманеться. Будь-коли посипляться з неба моровиці і Антихрист явиться на вогняній колісниці. [...] Здавалося, що гори луснуть і заваляться [...] все поглине грішне плем'я, як поглинуло Корея. Легкодухі вже зачули у повітрі запах сірки та смороду, а в протяжливому реві власних корів – апокаліптичних bestій. [...] Темрява щораз ставала гущіша. Почалася пекельна мука очікування найгіршого. Втомлена уява відмовлялася працювати і поволі гуцульські душі охопило оніміння приречених. У суцільній паніці ніхто не дивився на годинник. Помежи пільмою, так само спокійно, як і тоді коли ясно, час крокував собі далі» (Wittlin, 1936: 173–176).

Вочевидь, сюжети і мотиви, пов'язані із зустріччю людини з інфернальним світом у контексті більш широкої проблеми – зіткнення добра і зла в людській екзистенції – мають своє розв'язання у повісті Ю. Віттліна. Адже «кінець світу», пророкований лірниками-сліпцями на ярмарках та відпустах, настав 21 серпня 1914 р. (Wittlin, 1936: 118). Біблійні стилізації тут надзвичайно експресивні: вигадане село протагоніста стає Содомом, а існуюча й нині Чернелиця – Гоморрою (Бут. 18: 20; 19: 4, 24), долина Пруту – долиною Йосафата (Йоїл. 4: 2), місцевих грішників, найімовірніше, очікуватиме доля Корея, який збунтував проти Мойсея (Числ. 16: 1). Експресії цій вигаданій письменником інфернальності додає й фінал сонячного затемнення – кари Господньої, що її змалював і пророк Ісаїя під час суду над народами у Старому Заповіті (Іс. 13: 10).

Додатково Ю. Віттлін вдало використав біблійні стилізації як певний смислетворчий засіб пояснення «останніх днів», зокрема на прикладі суспільних і політичних збурень, які принесла Перша світова війна, своєрідна «кара Господня» і «суд над народами» небесних сил. Тут вже не допомагають запевнення Пйотра Невядомського самому собі, мовляв, «цісар – добрий, Пан Біг – справедливий, і кривди своїм людям не зроблять» (Wittlin, 1936: 45), не рятують святі образи над його ліжком – Матері Божої Пречистої, Матері Божої Почаївської, Ісуса з Милятина та інші (Wittlin, 1936: 47).

Натомість «земною» інстанцією, яка заслугоує на довіру, а відтак може врятувати «грішний» світ наприкінці його існування, яке може нагло закінчитися війною, є імператор Франц Йосиф, адже «цісар є на небесах, невидимий, як Господь, якого теж ніхто не бачив власними очима» (Wittlin, 1936: 116). У роздумах протагоніста переплітаються і вірнопідданство, і австролоялізм, і страх Божий: «– Всеньке на цьому світі – цісарське. Або Боже, – міркував Пйотр. – Земля і небо, Прут і Черемош, Карпати і корови, пси, люди належать Богові. Вся залізниця, усі вагони і локомотиви, будки і шлагбауми, навіть кавалок іржавого дроту, навіть згнила рельсова балка є цісарською власністю. [...] Цісар дає чоловіку гроші, так як Пан Біг дає життя. І перше, і друге – лише позичка. Цісар робить з Паном Богом різні інтереси і для цього має право забрати у людини життя, яке йому Пан Біг позичив. – Ну, тоді я піду до війська – промовив Невядомський» (Wittlin, 1936: 73).

Відтак герой повісті пробує описати і пояснити «свою» реальність у перші дні війни, зокрема під час вербунку до війська. Наратор, використовуючи цитати з Біблії (однак трансформуючи їх у власний текст) (Мт. 10: 30; Лк. 21: 18), описує процес обрізання волосся рекрутам – і євреям, і християнам, адже «чітко написано, що без волі Бога нікому волосина з голови не впаде» (Wittlin, 1936: 304). Як показує Віттліновий текст, це відбувається виключно з волі Бога, який хоче набору новобранців, а наратор цим сюжетом показує проблему теодицеї. Зокрема використовуючи відому євангельську формулу, письменник актуалізує питання, чому Господь не втручається у плинність зла, яке вже відбувається і не запобігає лихові, яке вже діятиметься за хвилину (Szewczyk-Naake, 2015: 24).

У повісті Ю. Віттліна можна відшукати й інші докази біблійних стилізацій. Зокрема ті, що позначені іронією протагоніста. Наприклад, у описі тогочасної залізниці («колійовий Синай»), поясненні перших букв латинки наперекір «святим гебрейським літерам Тори і Талмуду», трактуванні друкованого слова як винаходу диявола,

або ж «важкуватості віри» в те, що «Мадярщина – Свята Земля» (Wittlin, 1936: 51, 66–67, 92, 210). Варто зауважити й наявність у «Солі землі» покликань на всесвітню історію, зокрема історію «грішного» світу, його конфліктність (Wittlin, 1936: 141–143, 176).

Висновки. Вітлінова повість через присутність у ній біблійних стилізацій є прикладом авторської нарації алюзійних та інтертекстуальних біблійних паралелей. Епічність «Солі землі» досягається й біблійними стилізаціями через синтез історичних подій та життєвих колізій героїв твору. Застосування Ю. Вітліном біблійних стилізацій не перетворює повість «Сіль землі» на стилізований «біблійний» твір, оскільки виступає тільки одним із певних прийомів художніх засобів, які містять латентну та іманентну присутність біблійного тексту, його тем, мотивів і образів. Біблійний глокалізм у повісті Ю. Вітліна «Сіль землі» дає можливість реактуалізувати релігійні, культурні та історичні коди, представлені у Біблії, які сприяють «закоріненню» реципієнта в епоху, представлену в тексті повісті, а також реалізувати біблійні стилізації в національній мові, зокрема польській. Відтак повість «Сіль землі» можна вважати певною спробою вербалізації світу, представленого у рамках Першої світової війни, художньою відповіддю на проблеми воєнного часу, застосуванням особливих, стилістичних засобів, осмисленням біблійних паралелей і виходом їх у проблематику людини ХХ ст. Біблійні стилізації у повісті «Сіль землі» є проявом взаємодії літературної традиції та інтертекстуальності у польській літературі міжвоєнного періоду, актуалізації «австрійського міфу» в творах євреїв, уродженців пізньогабсбурзької Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно перекладена. Переклад проф. Івана Огієнка. Київ : Українське біблійне товариство, 2018. 1229 с.
2. Маркова М. В., Радченко О. А. Візія війни в повісті Юзефа Вітліна «Сіль землі». *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20, том 1. С. 125–130.
3. Набитович І. Категорія *sacrum* і художня література. *Слово і Час*. 2009. № 6. С. 27–39.
4. Набитович І. Універсум *sacrum* у в художній прозі (від модернізму до постмодернізму). Дрогобич – Люблін : Посвіт, 2008. 600 с.
5. Chabiera M. Jerzy Stempowski o *Soli ziemi* Jozefa Wittlina. *Colloquia Litteraria*. 2013. Vol. 1. S. 51–66.
6. Choroszy J. A. Między stereotypem a mitem – huculski Józef Wittlin. *Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*. 2021. Tom 6, Nr. 16. S. 35–48.
7. Jakowska K. „Sól ziemi” Wittlina a ekspresjonistyczna literatura o wojnie. *Pamiętnik Literacki*. 1972. Vol. 63/2. S. 51–85.
8. Koper B. „Ciało” na wojnie. Wokół *Soli ziemi* Józefa Wittlina. *Polonistyka. Innowacje*. 2016. Nr. 3. S. 13–21.
9. Mayenowa M. R. Poetyka teoretyczna: zagadnienia języka. Wrocław – Warszawa – Kraków : Ossolineum, 2000. 435 s.
10. Rzepa J. *Sól ziemi* Józefa Wittlina: o recepcji „pozapolskiej” powieści. *Przekładaniec*. 2013. Nr. 27. S. 186–200.
11. Siwor D. Where Is Piotr Niewiadomski Headed? The Protagonist of *The Salt of the Earth* in a Mythic-Ritual Context. *Konteksty Kultury*. 2018. Zeszyt specjalny. S. 3–19.
12. Szewczyk-Haake K. O ironii jako figurze retorycznej i postawie moralnej (z odniesieniem do Wittlina i Kierkegaarda). *Przestrzenie Teorii*. 2015. Nr. 24. S. 13–29.
13. Tischner Ł. „Sól ziemi”, czyli tęsknota do eposu. *Pamiętnik Literacki*. 2012. Vol. 1. S. 87–109.
14. Wittlin J. *Sól ziemi*. Powieść o cierpliwym piechurze. Warszawa : Towarzystwo wydawnicze „Rój”, 1936. 343 s.
15. Woław W. S. W żywiole ironii... O bohaterach *Soli ziemi* Józefa Wittlina. *Konteksty Kultury*. 2011. T. 7. S. 22–34.
16. Woldan A. Mit Austrii w literaturze polskiej. Kraków : Międzynarodowy Centrum Kultury, 2002. 281 s.